

Women and Kaddish

(1) ספר אור זרוע ח"ב - הלכות שבת סימן ז

מעשה בר' עקיבה שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טוען על ראשו כטען עשרה טעונין והיה רץ כמרוצת הסוס גזר עליו ר' עקיבה והעמידו ואמר לאותו האיש למה אתה עושה עבודה קשה כזאת אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו ואם עני אתה אני מעשיר אותך א"ל בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי אותם הממונים עלי א"ל מה זה ומה מעשיך אמר לו אותו האיש מת הוא ובכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפין אותי בהם וא"ל בני מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו א"ל גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים א"ל כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה א"ל בבקשה ממך על תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה אלא שמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות שאילמלי היה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד או יאמר יתגדל ועונין אחריו יש"ר מברך מיד מתירין אותו האיש מן הפורענות ואותו איש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת וא"י אם תלד זכר מי מלמדו שאין לאותו האיש אהוב בעולם באותה שעה קיבל עליו ר"ע לילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הצבור א"ל מה שמך א"ל עקיבה... מיד נצטער ר"ע צער גדול והלך ושאל עליו כיון שבא לאותו מקום שאל עליו א"ל ישתחקו עצמותיו של אותו הרשע שאל על אשתו א"ל ימחה זכרה מן העולם שאל על הבן אמרו הרי ערל הוא אפ"ל מצות מילה לא עסקנו מיד נטלו ר"ע ומלו והושיבו לפניו ולא היה מקבל תורה עד שישב עליו מ' יום בתענית יצתה בת קול ואמרה לו ר' עקיבה לך ולמד לו הלך ולמדו תורה וק"ש וי"ח ברכות וברכת המזון והעמידו לפני הקהל ואמר ברכו את ה' המבורך וענו הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד יתגדל יהא שמיה רבא באותה שעה מיד התירו המת מן הפרעניות מיד בא לר"ע בחלום ואמר יהר"מ ה' שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גיהנם מיד פתח ר"ע ואמר יהי שמך ה' לעולם ה' זכרך לדור ודור וכן מצא מורי ה"ר אלעזר מורמשא דתנא דבי אליהו רבא דקטן האומר יתגדל מציל אביו מן הפורענות:

(2) משנה ברורה סימן קלב ס"ק י

(י) קדיש יתום אחר עלינו - שהרי לעולם צריכין לומר קדיש אחר שאמרו פסוקים ובעלינו יש ג"כ פסוקים וצריכים קדיש אחריו אלא שנהגו בקדיש זה להניחו ליתום שמת אביו ואמו מפני שיש יתומים קטנים או אפילו גדולים שאינם יכולים להיות שלוחי ציבור ולומר קדיש וברכו אחר אביו ואמו [שאם היו יכולים להתפלל לפני העמוד זהו טוב יותר אמירת קדיש] וכבר ידוע ממעשה דר' עקיבא תועלת הגדול שיש למת כשיש לו בן האומר קדיש וברכו וביותר בתוך שנה ראשונה לכך תקנו והניחו קדיש זה שאין צריך שום דבר יותר ליתומים הן קטנים הן גדולים.

(3) שו"ת תורת יאיר סימן רכב 1638-1701

שאלה דבר זר נעשה באמשטרדם ומפורסם שם. שאחד נעדר בלי בן וצוה לפני פטירתו שילמדו עשרה כל יום תוך י"ב חודש בביתו בשכרם ואחר הלימוד תאמר הבת קדיש [על שו"ת ר"ש מדינא חלק א"ח סי' ו'] ולא מיחו בידה חכמי הקהילה והפרנסים. ואף כי אין ראייה לסתור הדבר כי גם אשה מצוות על קידוש השם גם יש מגין זכרים מקרי בני ישראל ואף כי מעשה דר"ע שממנו מקור אמירת יתומים קדיש בבן זכר היה מ"מ יש סברא דגם בבת יש תועלת ונחת רוח לנפש כי זרעו היא. מ"מ יש לחוש שע"י כך יחלשו כח המנהגים של בני ישראל שג"כ תורה הם ויהיה כל אחד בונה במה לעצמו ע"פ סברתו ומחזי מילי דרבנן כחוכא ואטולול'

Ben Ish Chai 1835-1909

(4) שו"ת תורה לשמה סימן פז

אם מותר לאשה לומר קדיש. שאלה אחד לא היה לו בן כי אם בת אחת גדולה וצוה קודם פטירתו שיבואו ח"י בני אדם וילמדו בכיתו זוהר ומשניות כל י"ב חודש בימים ובלילות ואחר הלימוד תעמוד בתו ותאמר קדיש כי היא היתה למדנית ויודעת ללמוד תנ"ך... תשובה לא אריך למעבד הכי וצריך למחות בידה יען כי איכא בזה חשש תקלה דהשתא ילמדו בזה שתאמר קדיש גם בתפלה שהוא קדיש דחיובא ותפטור את האנשים השומעין... אבל הכא גבי קדיש דצריך צירוף הנה הרואה אותה אומרת קדיש חושב שהיא משלמת לעשרה ג"כ ומצטרפת עמהם וא"כ יחשוב דהיא שייכה בקדיש וממילא מוציאה האנשים גם בחיוב קדיש דתפלה. גם יש לחוש הואיל והיא רוצה לומר קדיש בעבור אביה תכנס לפניו ממחיצתה ותאמר קדיש של תפלה ג"כ לכן צריך למחות בידה.

Rav Ephraim Zalman Margulies
1762-1828

מטח דתי קדיש יתום אפרים קמ"ז 297

ה"ס שאין לו (טו) ננים רק בת וצוה לפני פטירתו שילמדו עשרה בביתו בשכרם ואחר הלימוד האמר הבת קדיש אין לשטוע לו ויש למחות שלא לעשות כן ומ"ש שאין

[פ] להניח שתאמר קדיש של תפלה ואפילו אם היא סנוי אמרה ומכ"ס א"א חלילה להשיע קולה לדבים באמירת קדיש בין בבה"כ בין במנין אלא אם תרצה לזכות את אביה תהי זהירה בכל עתות התפלה בין בבה"כ בין במנין להטות אונה באמירת קדישים לענות אמן

(5) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נו עמוד א

העונה יהא שמייה רבא מברך - מובטח לו שהוא בן העולם הבא

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו

1942 - Sephardic chief Rabbi

(6) שו"ת פסקי ערויאל בשאלות הזמן סימן ג

אמירת קדיש מפי הבנות לעילוי נשמת הוריהן שלא זכו לבנים... להלכה שלא נאה ולא אריך שהבנות תאמרנה קדיש על הוריהן אפילו בבית האבלות, ואין צריך לומר בבית הכנסת... ואל יעלה על הדעת שזה הוא מפני שאין הבנות מזכות את אביהם, שיותר מזה מצאנו, שהן מזכות את כל העם כאמהות ונביאות ישראל שזכרן וזכותן לא יסוף לנצח מקרב עם ישראל, וגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. אלא מפני שאין לנו בעינינו כאלה אלא מה שקבלנו מפי קדמונינו שלאורם אנו הולכים. ואולם אעפ"י שאין לנו יד בנסתרות, יש למצוא טעם בדבר... כאמור: ונקדשתי בתוך בני ישראל. ממנו למדו רז"ל שאין קדושה אלא בעשרה... ודבר זה כמוכן אינו מתמלא אלא על ידי הבנים שהם מצטרפים לעדה מישראל ולא על ידי הבנות. ולכן אינן אומרות קדיש בצבור, אבל הן מצוות לכבד את אביהן בהמשיכן מעשי חסד וצדקה של הוריהן ובהרבות משלהן עד שיאמרו עליהן: אשרי מי שילדן ואשרי מי שגדלן.

(7) שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן צג

נפטר איש אחד ולא היה לו כי אם שתי בנות קטנות והגדולה שבהן היא בת ארבע שנים ובשעת חוליו צוה אלי שאתן לו התרה שבתו הגדולה תאמר קדיש ולא בכה"כ כלל ועתה בא אביו של הנפטר לומר קדיש על בנו בכה"כ עם שאר אבילים... וא"כ לכאורה היה נראה דיש לאביו לומר קדיש אך ורק כיון שהתנה רמ"א דוקא במקום שיש מנהג קבוע בעיר ובלאו הכי לא יאמר קדיש על בנו במקום שאר אבילים ואין לזוז מדבריו היכא דליכא מנהג ידוע... אבל בנזון שלפנינו שכבר הניח בת שאומרת קדיש בבית אצל מגיני (כי בכה"כ בודאי אין להניח לה לומר קדיש כלל) א"כ כבר יש לו פיוס דעת בזה. ונראה דגם לענין התפלה יש לאביו להתפלל רק בבית אצל המגיני שאומרת הבת קדיש אבל בשאר תפלות וקדישים אין להם זכות נ"ל. הקטן יעקב.

9) Rav. Yoseph Eliyahu Henkin - 1881-1973

וע"ד קדיש. אם נערה יכולה לאמר קדיש בביהכ"ג, הנה כבר דברו בנה באחרונים. ובכ"ז זוכרני שבילדותי אמרה נערה קדיש לפני האנשים. בקהלה של חסידים ויראים. וידע כתיב שאף קדיש של האנשים, אם אינם ראויין להיות שי"ץ יש לפקפק בו הרבה. שהרי כל האומר קדיש בצבור הוא מעין שי"ץ. ושי"ץ צריך שיהא הגון וצב"ז מחזיקים ענין הקדיש לדבר הגון. [שידוע שאלולי הקדיש היו נמנעים הרבה מללמד אם גביהם תפלה ולא היו באים לביהכ"ג. וכשכאים בגלל קדיש מתקרבם מעט ליהדות גם בשאר השנה. ומטעם זה גופא אין לדחות גם את הנערות. מכיון שזה גורם התקרבות ליהדות. ואמנם ראוי שתעמוד מאחורי המחיצה, ושם התפלל וגם שם תאמר קדיש. ואם תדווק ותכנס לפניו מהמחיצה בשעת קדיש מכיון שמטמא גם אחרים אומרים קדיש. כי המנהג עכשיו שרבים אומרים קדיש לא איכפת לו. ובימי האחרונים שדברו בזה היה המנהג שאחד היה אומר קדיש. וע"כ אין לה לנצב לה לעמוד לפני התיבה לומר קדיש. כי נ"ח היה דרך הראשונים שהאחד האומר קדיש היה אומר זה לפני התיבה. ובודאי שאין ראוי להניח לנערה לבוא לפני התיבה בתור שי"ץ אפילו בעד קדיש לבד. אבל עכשיו שכ"א אומר במקומו ורבים הם האומרים אין לדחות זה בשתי ידי. וכבר כתבתי שגכון שתעמוד אחורי המחיצה. (תש"ז)

Ho-Chaim 1872-1915
Yecheiel Michel Tokachinsky - Gesher

See chapter 30, no. 5. He cites a custom that he says many see have, where a young girl less than twelve years old says dish after aleinu or after korbanot, before haruchi she-anar of shucharit. says however that no place allows an older girl or woman to te the kaddish in shul.

ונבא לענין ההצעה של קדיש לבת. אם הבת חכמה להחטל בעזרת גשמים ותכשיר מעשיה בקדושת שבת, כשרות וטהרה וצניעות שכ"ז הם עיקרים ותחפוץ לומר גם קדיש בפני הנשים. בזמן שאומרים קדיש בביהכ"ג של האנשים, אפשר שאין קפידא. אבל אם הבוא לביהכ"ג של אנשים אמילו בלבושי צניעות ומכ"ש בלבושי אמריקה שהם היסוף הקדושה שעיקרה ערישה מהערווה ואביודיה שהם קול ומראה ופריצות המלבושים כ"ז הוא היסוף מקידוש ש"ש. ומזה יהא צער להנמטרים ולא קורת רוח כלל ואף שכ"ז אסור גם מחוץ לביהכ"ג.

אמירת קדיש על ידי אשה
וצרוף למנין מעורת נשים

מאת הרב יהודה הרצל הנקין

שו"ת אגרות משה
הרב משה פיינשטיין
או"ת, חלק ה, סימן לב

שאלת אם צריך מחיצה לחצוץ רק בפני אשה אחת או שחיים. שהנה כאג"מ ח"א א"ת סימן ל"ט בסופו, הבאתי ראייה מקודשין נ"ב ע"ב תוד"ה וכי אשה בעורה מנין, שאין חיוב מחיצה להפסיק לפני כמה נשים בלבד. וצריך לבאר עד כמה נשים אין צריך מחיצה. כגון בבית אבל, או בבית מדרש שמתפללים שם בימי חול ובמנחה בשבת, שאין שם מחיצה, האם מותר להניח שכמה נשים יכנסו וישבו בסוף החדר. והנה בכל הזורות נהגו שלפעמים היתה נכנסת אשה ענייה לבית המדרש לקבל צדקה, או אבלה לומר קדיש, וההלכה למעשה בענין זה צריכה עיון ותלויה בהרבה עניינים. ומכל מקום נראה שכבית מדרש שבכל שבת תרצה אפילו אשה אחת לבוא למנחה בקביעות, שאין להקל להתפלל בלא מחיצה, ורק באקראי אפשר להתיר. ואפשר להתיר, באקראי, רק עד ב' נשים ולא יותר. והנה יש ראייה, כעין שהזכרת, שלדינא אפשר להניח לאשה אחת להכנס לבית המדרש, מן הדין בשולחן ערוך א"ח סי' רפ"ב סעיף ג' דאשה עולה למנין שבעה קרואים.

נחזור לעניננו. יכולה אשה יתומה לאמר קדיש בעורת נשים בשעה שהגברים אוזכרים קדיש בעורת הגברים כהצעת הגמור' וצלה"ה כשאין המחיצה מניעה לתקרה כדעת הגהות הסמ"ק ושו"ת הרשב"ש, והמשיגים על הגמור' וצלה"ה לאו אדעתיה שכן במקומוחיהם שהם מיוצאי הונגריה כל המחיצות הינן עד התקרה. ולעצם אמירת קדיש על ידי אשה אין להקשות משו"ת שבות יעקב חלק ב' סימן צ"ג ונכנסת יחזקאל סוף חלק יורה דעה שכתבו שאין לאשה לומר קדיש בבית הכנסת כלל, כי לא כתבו אלא לפי מנהגם שרק אבל אחד אומר קדיש בכל פעם שבודאי אין לאשה לאמר קדיש לכרה בבית הכנסת ויענו לה הגברים! ואפילו אין שם יחומים יש לאחד מן המתפללים לאמר קדיש כמו שהביא הרמ"א באורח חיים סימן קל"ב סעיף ב'. ואין זה דומה למה שכתבו האחרונים שאשה

הנכר הנומל כעורת הנשים ויענו לה הגברים כי שם מכרכת באקראי מה שאין כן קדיש שהוא י"א חודש ועוד שהאשה חייבת כברכת הנומל וצריכה לכרך במקום עשרה ולכן התירו לה בבית הכנסת כיון שקשה לה לאסוף מנין אבל עיקר הקדיש לא נתקן אלא לכניס. ובשו"ת תורת יאיר סימן רכ"ב ונכנסת יחזקאל שם אטרו לאשה לאמר קדיש אפילו במנין גברים בביתה.

עוד ישראל יוסף בני חי
הרב אהרון סולובניצקי
סימן לב

(13)

שו"ת במראה הבזק
הרב שאול ישראלי

1909-1995

(12)

ועיין בתשובות חוות יאיר בתשובה רמ"ב שכתב שאם אין למת בן רק בת והבת נשואה או הבעל צריך לומר קדיש. ואם הבת אינה נשואה או מצד עיקר הדין הבת יכולה לומר קדיש אלא שלא תעשה כן שעל ידי זה יתחלשו מנהגי ישראל וכיון דאיכא פרסום יש למחות. ונראה עכשיו שכמה אנשים ונשים מישראל לוחמים בעד שווי הנשים לעומת האנשים ביחס עם עליות בשביל הנשים א"כ אם הרכבים התרדים ימנעו אשה מלומר קדיש במקום שישנה אפשרות שע"י זה תתרבה התשפעה של הרבנים השמרנים והרפורמים או אסור למנוע בת מלומר קדיש.

שאלה י"ג 1
אישה הרוצה לומר קדיש בשקט, בעורת הנשים של בית הכנסת על בעלה שנפטר, כשאין בנים לומר עליו קדיש. הרשאתי ?

תשובה י"ג 1

ישנם כמה טעמים לחיוב האבל בקדיש:
א. עייני אמירתו, מתקדש שמו הגדול בעולמות, ועיי"כ מתכפרים עוונות הנפטר, ומציל אותו מן הפורענות, ואף מעלה את הנפטר מדרגה לדרגה בן עדי.
ב. יש בקדיש צידוק הדין. שמקבל דין מלכות שמים, שכל משפטיו אמת וצדק.

ולכאורה, טעמים אלו שייכים אף באישה. ולכן, היה מקום להתיר לאישה לאמר קדיש. אך, הסכמת האחרונים, שאין להתיר לאישה לאמר קדיש בבית הכנסת, יש שהתירו לאישה לאמר קדיש בביתה, אך רבו המוסקים שחלקו על דעה זו, ואסרו משום היחלשות המנהגים.
בנדון דידן, אם האישה תאמר קדיש בקול רגיל בעורת נשים, יש מקום להתיר. ואין בזה משום החלשות המנהגים. עם זאת, כדאי לציין שישנה אפשרות יותר פשוטה, והיא, שהאישה תשכור אדם שואמר קדיש.

(14) Joel B. Wolowelsky- Women and Kaddish- Almost a quarter of a century ago, when the issue came up in a chapter of Yavneh, the National Religious Jewish Students Association, I asked one of the Yavneh student leaders who was then learning with the Rav, Rabbi Joseph B. Soloveitchik, to put the question to him. Rabbi Ezra Bick (now at Yeshivat Har Etzion) wrote back: I spoke to the Rav about the question you asked concerning a girl saying Kaddish. He told me that he remembered being in Vilna at the "Gaon's Kloiz" -- which wasn't one of your modern Orthodox shuls -- and a woman came into the back (there was no ezrat nashim [ladies section]) and said Kaddish after ma'ariv. I asked him whether it would make a difference if someone was saying Kaddish along with her or not, and he replied that he could see no objections in either case -- it's perfectly all right." ... Asked Rabbi Gerald J. Blidstein (then a faculty advisor to Yavneh and now at Ben Gurion University@) about the issue, he wrote to me: The Kaddish matter is as follows. I was asked about the question last year, and looking into it, could find no reason beyond general policy, for forbidding it. I spoke to Aharon Lichtenstein [then Rosh Kollel at Yeshiva University and now Rosh Yeshivat Har Etzion], who had the same reaction and said he would ask the Rav [Rabbi Joseph B. Soloveitchik, his father-in-law], which he did when I was on the other end of the phone. [Rav Lichtenstein] put the question to him, and then was directed to ask me whether the girl was stationed in the ezrat nashim. I, of course, answered in the affirmative, and the Rav then said that of course she could say Kaddish.

(15) קיצור שולחן ערוך סימן כו סעיף כב
אף על פי שאמירת הקדיש והתפלות מועילות להאבות, מכל מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורה מישר, כי בזה הם מזכים האבות, ... ויש לו לאדם לצוות את בניו להחזיק באיזה מצוה, ואם מקיימין נחשב יותר מן הקדיש, והוא תקנה טובה גם למי שאין לו בנים אלא בנות.